

POVZETEK — IZBRANO POGLAVJE

DROGE IN RANLJIVE SKUPINE MLADOSTNIKOV

Uvod

„Glede na to, da imamo v EU skoraj 2 milijona problematičnih uporabnikov drog, je skrajni čas, da okrepimo ozaveščenost ranljivih skupin, zlasti mladostnikov, o tveganjih, povezanih z uporabo drog.“
Podpredsednik Evropske komisije Jacques Barrot, september 2008.

Socialna politika v Evropi je že zdavnaj prepoznala prikrajšane skupine prebivalstva, pri katerih obstaja potencialna nevarnost za izključenost iz družbe. Te „ranljive skupine“ so specifične skupine med širšim prebivalstvom, ki so lahko bolj izpostavljene vrsti problemov, od bolezni, uporabe prepovedanih snovi in slabe prehrane, do slabših rezultatov v izobraževanju. Skupine mladostnikov, ki so bile prepoznane kot ranljive (npr. otroci v vzgojnih zavodih ali brezdomski otroci), so lahko izpostavljene zgodnejši, pogostejši ali bolj problematični uporabi drog. Prav tako lahko pri njih pride do hitrejšega prehoda na problematično uporabo drog.

Prepoznavanje ranljivih skupin postaja pomembno orodje za osredotočanje in usmerjanje političnih ukrepov boja proti drogam na tiste skupine ali geografska območja, kjer je pojav problematične uporabe drog verjetnejši. V Evropi postajajo intervencije, namenjene ranljivim skupinam (imenovane „selektivno preprečevanje“), čedalje bolj prepoznavne, pa tudi zrelejše v smislu njihovega načrtovanja in vrednotenja.

Izbrano vprašanje EMCDDA o *Drogah in ranljivih skupinah mladostnikov* obravnava politike in intervencije, ki so bile razvite v 30 državah ⁽¹⁾ za ranljive skupine ljudi v starosti od 15 do 24 let. Ranljivost je opredeljena kot stanje, ko je določena skupina, utemeljena z družbeno-demografskim profilom in s tem povezanimi dejavniki tveganja, bolj dovzetna za uporabo drog in s tem povezane težave. V Evropi so te skupine deležne posebne pozornosti v prizadevanjih za zmanjšanje povpraševanja. Izbrano poglavje navaja ranljive skupine, na katere je osredotočena politika na področju drog v državah poročevalkah, ter podaja številne primere programov, ki ponujajo obetajoče rezultate in modele najboljših praks.

Opredelitev ogroženih skupin: prihaja do splošnega konsenza

- Med državami članicami EU prihaja do splošnega konsenza glede tistih skupin mladostnikov, ki so še posebej dovzetne za uporabo drog. Te vključujejo: mlade storilce kaznivih dejanj, mlade v državnem varstvu, mlade, ki prezgodaj prekinejo šolanje, učence s socialnimi ali učnimi težavami ter mlade, ki živijo v prikrajšanih družinah in/ali soseskah, ki predstavljajo žarišča številnih dejavnikov tveganja in problemov, povezanih z uporabo drog. Te skupine se medsebojno prekrivajo, zato so lahko pri posameznikih, ki pripadajo več ranljivim skupinam, prisotni kumulativni učinki.
- Kljub obstoječemu splošnemu konsenzu pa enotna evropska opredelitev ranljivosti še vedno ne obstaja. Dejavniki, ki povzročajo „ranljivost“ skupine, se razlikujejo od ene do druge države članice. Najpogosteje se število ranljivih mladostnikov, o katerem poročajo države članice, nanaša na število mladih v državnih vzgojnih zavodih in na mlade storilce kaznivih dejanj. Le redke države so obseg populacije ranljivih mladostnikov ocenile s širših vidikov.

⁽¹⁾ 27 držav članic EU ter Hrvaška, Turčija in Norveška.

- To izbrano poglavje prikazuje, kako so države poročevalke ocenile zagotavljanje intervencij za pomoč ranljivim skupinam v svoji državi (popolno/obširno zagotavljanje; omejeno zagotavljanje; brez zagotavljanja/redko zagotavljanje), pa tudi kako so jih upoštevale v nacionalnih politikah (kot prednostno nalogo, omenjene ali neomenjene v načrtih nacionalne politike) ter način izvajanja intervencije (s pasivnim nudenjem storitev, ki jih izvajajo ustrezni uradi ali službe, ali s proaktivnimi programi ozaveščanja za zagotavljanje storitev na domu ali z delom na ulici). Zajete ranljive skupine so bile razvrščene kot sledi:
 - **ranljive skupine, povezane z institucijami:**
mladi, ki prezgodaj prekinejo šolanje ali neopravičeno izostajajo od pouka, otroci v vzgojnih zavodih in mladi storilci kaznivih dejanj;
 - **ranljive skupine v skupnosti:**
ranljive družine, mladi brezdomci, mladi v ogroženih soseskah in manjšine.

Teoretično ozadje: razvijanje „nedovzetnosti“ med pripadniki ranljivih skupin

- Programi selektivnega preprečevanja poskušajo okrepiti „nedovzetnost“ za uporabo drog. Ti se izvajajo na treh ravneh: individualni (z udejstvovanjem posameznika), družinski (načini starševske vzgoje) ali na ravni skupnosti (kohezija in organizacija).

Zakonodaja in politika: vrzel med obljubami in izvedbo?

- Trinajst evropskih držav je poročalo o primarni zakonodaji v zvezi z ranljivimi skupinami mladostnikov. Ta zajema dve vrsti zakonov: zakone, ki vsebujejo opredelitev določenih ranljivih skupin, in zakone, ki določajo splošne in posebne rešitve, namenjene tem skupinam.
- Od leta 2004 so ranljive skupine prednostna naloga v čedalje večjem številu politik na področju drog, vključene pa so tudi v socialne politike v večini držav poročevalk (v 16 do 22 državah, odvisno od zadevne skupine). Vseeno pa ostaja povečanje obsega intervencij, namenjenih ranljivim skupinam, nedosledno, saj je število intervencij naraslo le za mlade v institucionalnem varstvu in za priseljence. Tako obstaja vidna vrzel med politično voljo in praktičnim izvajanjem.

Odzivi: splošni konsenz, a malo enotnih opredelitev v državah

- Raziskave v šolah so pokazale veliko soodvisnost med izostajanjem od pouka in uporabo drog. Toda na voljo je le malo informacij o vsebini intervencij, namenjenih mladim, ki prezgodaj opustijo šolanje. Nekatere države imajo za preprečevanje „utrujenosti od šole“ pripravljene alternativne učne načrte, a le tri države članice v svojih strategijah za preprečevanje zasvojenosti z drogami navajajo posebne intervencije za uporabnike drog, ki izostajajo od pouka.
- Raziskave so pokazale veliko soodvisnost med uporabo drog in bivanjem v državnih vzgojnih zavodih. Deset držav posveča največjo pozornost otrokom, za katere skrbijo lokalne oblasti v okviru svojih političnih načrtov. Vendar pa ocene števila mladostnikov v državnih vzgojnih zavodih v državah poročevalkah zaradi razlik v opredelitvah in ukrepih niso primerljive.
- Skoraj vse države članice poročajo o alternativah, ki jih uporabljajo namesto zaporne kazni ali kazenskih sankcij za mlade storilce kaznivih dejanj. Pri praktičnem izvajanju teh alternativ pa so pomembne razlike.
- Trinajst držav poroča, da je preprečevanje v krogu družine pretežno selektivno (kar pomeni, da je večinoma namenjeno ranljivim družinam). Vendar pa samo sedem od 30 držav poročevalk poroča o „popolnem ali obsežnem zagotavljanju“ intervencij zaradi zlorabe snovi v družini, pet držav poroča o zagotavljanju intervencij za „družinske spore in zanemarjanje“, štiri o intervencijah za „socialno prikrajšanost (npr. nezaposlenost)“, kazensko-sodne probleme ali marginalizirane etnične družine, tri države pa poročajo o intervencijah za družine s problemi duševnega zdravja.
- Tudi brezdomstvo je povezano z uporabo drog, saj nekatere študije kažejo, da je zloraba snovi drugi najpogostejši razlog za brezdomstvo. Večina evropskih držav poroča o visokih ravneh problematične uporabe snovi med brezdomci. Najpogosteje uporabljena snov je alkohol, pogoste pa so tudi prepovedane droge, uporaba več drog hkrati in vbizgavanje drog. Posebej ranljiva

skupina otrok so tisti, ki zbežijo od doma, ali še pogosteje, iz državnih vzgojnih zavodov, in posledično postanejo brezdomci.

- V Evropi ni enotne opredelitve „ogroženih bivalnih območij“ in glede na zbrane podatke ostaja vprašanje, kako pritegniti ranljive mladostnike iz prikrajšanih območij, velik izziv za selektivno preprečevanje odvisnosti od drog. Vseeno pa sedem držav največ pozornosti posveča (kot prednostni nalogi v svojih politikah ali z omembo v teh ter s popolnim ali obsežnim zagotavljanjem intervencij) mladim v ogroženih soseskah. Po poročilih so takšne soseske po vsej Evropi skoncentrirane predvsem v urbanih območjih, pogosto pa v posebnih blokovskih naseljih, kjer živijo prebivalci z nizkimi dohodki.
- Prav tako ne obstaja enotna opredelitev etničnih skupin ali migrantov, tako da vsaka evropska država drugače opredeljuje te prebivalce. Zdi se, da je v zvezi z uporabo drog etničnost na sploh varovalni dejavnik, saj so med nekaterimi skupinami migrantov in etničnimi skupinami v primerjavi s celotnim prebivalstvom stopnje zlorabe snovi manjše. Ta slika pa se razlikuje po državah in etničnih skupinah.

Zaključki

- Povezava med posameznimi dejavniki tveganja in varovalnimi dejavniki ter problematično uporabo drog med mladostniki ni nujno vzročna. Ugotavljanje ranljivih skupin mladostnikov še ne pomeni zanesljive napovedi uporabe drog, temveč prej odpira pomembno vstopno točko za politike in intervencije.
- V Evropi se redno izvaja nadzor nad ranljivimi skupinami. Strokovnjaki ali strokovni odbori iz 30 držav poročevalk EMCDDA predložijo ocene v obliki strukturiranih vprašalnikov. Ukrepi za ranljive skupine se v državah poročevalkah trenutno nadzirajo na treh ravneh, ki temeljijo na: (i) pomembnosti politike, na primer omenjanje ranljivih skupin v dokumentih nacionalne politike na področju drog, (ii) poročilih o obsegu zagotavljanja intervencij in (iii) načinu izvajanja intervencij. Države trenutno za omenjene tri ravni pripravljajo kvalitativne ocene. Podatki o obsegu, skladnosti in vsebini intervencij se še ne spremljajo načrtno. Nekateri opisi posameznih projektov so na voljo v zbirki podatkov EMCDDA EDDRA ⁽²⁾ in ti lahko ponudijo obetajoče modele za nadaljnje ukrepanje.
- Večina držav ponuja kombinacije ukrepov, med katerimi pa je (pasivno) pisarniško nudenje storitev pogostejše od proaktivnega vzpostavljanja stikov z ranljivo mladino na ulici ali doma. Zlasti primanjkujejo intervencije za težje dostopne skupine. Intervencije v državah poročevalkah so predvsem usmerjene v zagotavljanje podatkov, niso pa ustrezno ovrednotene, poleg tega pa bi njihovo učinkovitost lahko povečali z večjo uporabo obstoječih teorij preprečevanja, povezanih z razvijanjem nedovzetnosti za uporabo drog. Nekateri dokazi kažejo na to, da bi se morali na področju zlorabe drog lotiti preprostih dejavnikov ranljivosti in ne same uporabe drog. Poudarek na omenjenih dejavnikih ranljivosti – prevladujočih v ciljnih skupinah – lahko vključuje intenzivnejše akademsko delo, povezovanje s šolami, učinkovito starševstvo in mehanizme obvladovanja.
- Tri leta po zadnjem poročanju EMCDDA o ranljivih skupinah, še vedno primanjkuje obsežnejših nacionalnih in mednarodnih študij, ki bi ocenile učinkovitost preventivnih ukrepov za ranljive skupine in zagotovile primerljive zbirke podatkov. V državah članicah v celoti primanjkuje primerjalnih raziskav o dejavnikih ranljivosti in ranljivih skupinah. Raziskave o ranljivih skupinah morajo biti tako kvalitativne (tj. tesno povezane z lokalnim/nacionalnim okvirom) kakor tudi kvantitativne (tj. primerljive v Evropi). Ena od težav v zvezi z raziskavami je v tem, da je zloraba snovi v teh skupinah pogosto pogojena s čisto posebnimi okoliščinami.
- Prepoznavanje ranljivih skupin in uporaba selektivnih preventivnih ukrepov pri teh skupinah lahko imata pomembno vlogo pri odzivanju na uporabo drog. To zlasti velja za tiste skupine, katerim se uporaba drog sama po sebi ne zdi problematična. To izbrano vprašanje je privedlo do spoznanja, da je treba poiskati učinkovitejše načine, kako pristopiti k ranljivim mladostnikom in jih vključiti v intervencije na način, ki bo v skladu z njihovimi posebnimi družbeno-demografskimi značilnostmi.

⁽²⁾ <http://www.emcdda.europa.eu/themes/best-practice>

EMCDDA vsako leto objavi tri izbrana poglavja, ki vsebujejo poglobljeni pregled aktualne teme na podlagi podatkov, ki jih v okviru nacionalnega postopka poročanja države članice EU in države kandidatke ter Norveška (ki pri EMCDDA sodeluje od leta 2001) posredujejo Centru.

Vsa izbrana poglavja (v angleščini) in njihovi povzetki (v 23 jezikih) so na voljo na spletni strani EMCDDA: <http://www.emcdda.europa.eu/publications/selected-issues>